

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi
ISSN: 2147-7523, E-ISSN: 2630-5631
Cilt: 5, Sayı: 2, ss. 195-199
Geliş Tarihi: 03.08.2018
Kabul Tarihi: 22.11.2018
DOI: 10.26513/toecd.450544

Book Review/ Kitap Tanıtımı

*Türkiye'nin Dış Politikası Yeni Eğilimleri, Yeni Yönelimleri,
Yeni Yaklaşımlar*

İdris Demir, Dora Yayınları, 1. Baskı, Bursa 2014.

Değerlendiren: Mustafa Öztop*

Türk dış politikası, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren bazı temel ilkeler çerçevesinde şekillenmiştir. Batıcılık ve statükoculuk olarak en başta gelen bu temel ilkeler zaman zaman değişiklik gösterme eğilimine girse de, genel olarak Türk dış politikasında önemlerini korumuşlardır. Son yılların özellikle de Ak Parti döneminin dış politikasını konu edinen kitap, Türk dış politikasında yaşanan değişimi dış politikaya etki eden birçok unsur üzerinden ele almıştır. Bu unsurları ana hatlarıyla kültürel diplomasi, normlar, insan hakları, paradigmlar, enerji, basın, NATO, Avrupa, Afrika ve İran ile ilişkiler şeklinde sıralayabiliriz. Tüm bunlarla Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetleri döneminde Türkiye'nin dış politikasında görülen yeni eğilimler, yeni yönelimler ve yeni yaklaşımlar ile dış politikadaki seyir ve değişim açıklanmaya çalışılmıştır.

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. İdris Demir'in editörlüğünü yaptığı kitap, 13 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerden 11 tanesi akademik makale olarak, diğer 2 tanesi de kronolojiyi ortaya koyan bir rapor şeklinde ele alınmıştır. Yazarların büyük çoğunluğu akademisyen kimliğine sahip-

¹ Doktora öğrencisi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: /0000-0001-5894-1290, mustafaoztop88@gmail.com

tir. Genel olarak kitabın geniş bir kitleye yönelik olarak yazıldığı algısı oluşmakla birlikte özellikle normlar konusu tamamen akademisyen ve uzmanlara yönelik olarak ele alınmıştır. Kitapta öne çıkan başlıklar şunlardır; “Normlar ve Uluslararası İlişkiler: Türkçe Yazın İçin Geç Kalınmış Bir Araştırma Gündemi”, “Türkiye Dış Politikasında İnsan Hakları: Sorundan Değere Bir Dönüşüm Hikayesi”, “Türkiye’nin Dış Politikasında Yeni Osmanlıcılık: Mit mi? Gerçek mi?”, “Enerji Köprüsünden Enerji Merkezine Türkiye”, “Türkiye’nin Devrim Sonrası İnan ile İlişkileri” ve “Türk Dış Politikasında Avrasyacılık Söylemi: Davutoğlu Ekolü”.

Kitabın ilk bölümünde yumuşak güç olarak da değerlendirilebilecek kültürel diplomasinin önemi ve Türkiye’nin son zamanlarda etkin hale getirdiği kültürel diplomasi örnekleri ele alınmıştır. Bu kapsamda Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı-TÜRKSOY, Yunus Emre Enstitüsü ve Yunus Emre Kültür Merkezleri ve Mevlana Değişim programları üzerinde durulmuştur. 1993 yılında kurulmuş olan TÜRKSOY son zamanlarda öne çıkan bir kurum olmasa da kitabın bu bölümünde geniş yer bulmuştur.

Kitabın ikinci bölümünde, Uluslararası İlişkiler yazınında önemli bir yer edinen norm mefhumunun Türkçe okuyucuya tanıtılması ve normların teorik olarak nasıl kullanıldıkları açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Türkiye’nin Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetleri dönemindeki iç politikanın dış politika üzerindeki etkisini, yeni oluşturulan kurumların rollerini ve yeni dış politikanın hedef ülke ve topluluklar üzerindeki etkilerini ölçmek için gerekli teorik araçlar ve mekanizmalar normlarca sunulmaktadır. Normların çok farklı bağlamlarda ve farklı ilişki türlerini açıklamak için kullanılabilmesinden hareketle, Türkiye’de yapılan akademik çalışmalarda da yer bulması halinde teorik yönden ve analitik esneklik açısından önemli katkıları olacağı düşünülmektedir.

Kitabın üçüncü bölümünde, Türk dış politika tarihinin insan hakları açısından değerlendirilmesi yapılarak Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetleri dönemlerinde insan hakları yönünden yaşanan gelişmelerle son dönemde ortaya çıkan farklılıklar ele alınmıştır. Bu anlamda Cumhuriyet’in ilk yıllarında insan haklarına pragmatist, realist, baskıcı, batıcı, statükocu ve dışlayıcı bir bakışın olduğu belirtilmiştir. Son dönemde ise bu bakışın, Avrupa Birliği uyum paketleri çerçevesinde insan haklarının gelişimi açısından olumlu anlamda bir değişime uğradığını ancak bunun da istenilen düzeyde gerçekleştirilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu dönemde iç politi-

kada demokratikleşme yönünde adımlar atıldığı, dış politikada da izleyen değil katılan, uluslararası örgütlerde temsilin artırıldığı bir Türkiye profili çizilmeye başlandığı vurgulanmıştır. Türk dış politikasında yaşanan değişimi anlatan kavramlar şu şekilde ifade edilmiştir; stratejik derinlik, komşularla sıfır sorun, model ülke, merkez ülke, aktif dış politika, yumuşak güç, çok boyutlu dış politika, barış havzası, maksimum işbirliği, karşılıklı ekonomik bağımlılık, kamu diplomasisi ve arabuluculuk. Bu konuda son zamanlarda bu politikalardan bazılarına yönelik eleştiriler ele alındığında ise bazı kavramların söylemsel düzeyde kaldığı bazılarının ise, uygulamada bazı ciddi güçlüklerle ve değişimlerle karşılaştığı görülmektedir. Bu anlamda bu bölüme bugünden bakıldığında bazı revizyonlara ihtiyacının olduğu düşünülmektedir.

Kitabın dördüncü bölümünde, Türkiye'ye yöneltilen Yeni Osmanlıcılık eleştirilerinin ne kadar gerçekçi olup olmadığı üzerinde durulmuştur. Osmanlı mirasına atıfta bulunmanın siyasal olmanın ötesinde sosyal bir gereklilik olmasından hareketle toplumsal açıdan sahih bir tarih ihtiyacının karşılanması yönünden önemi vurgulanmıştır. Osmanlılık kavramı bu tarih ihtiyacının bir yansıması olarak dile getirilmiştir. Osmanlılık ve Osmanlıcılık kavramlarının birbirinden farklı olduğu ve Adalet ve Kalkınma Partisi politikalarında Osmanlılık boyutu olduğu belirtilmiştir. Türk dış politikasında İslam söyleminin toplumun siyasi mobilizasyonu için gerekli görüldüğü ve Davos'taki "One Minute" çıkışının kitleleri dini bir tonla harekete geçirme örneği teşkil ettiği belirtilmiştir. İç ve dış politikayı bütünleştiren Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Suriye iç savaşı, Esad rejiminin çökmesi, Mısır'da Sisi tarafından yapılan askeri darbe ve katliamlar, İsrail ile ilişkilerin gerginleşmesi, İran ile inişli çıkışlı ilişkiler gibi gelişmelerle dış politika, stratejik derinlik ve komşularla sıfır sorun vizyonlarının iflas ettiği yorumları değerlendirilmiştir.

Kitabın beşinci bölümünde, Türkiye'nin enerji transit, enerji terminali ve enerji merkezi olabilme vasıfları ele alınarak bu vasıfların Türkiye'nin günümüz dış politikası üzerindeki iz düşümleri değerlendirilmiştir. Köprü olmanın edilgenliği, enerji terminali olmanın yeterli olmayışı ve enerji merkezi olmanın gerekliliği üzerinde durularak sektörde belirleyici bir ülke olmanın dış politika açısından önemi açıklanmıştır. Enerji merkezi olabilmek için bu alanda milli enerji şirketlerinin artmasının yanı sıra yapısal değişikliklere rekabet gücünün artırılması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Kitabın yedinci bölümünde, Türkiye'nin devrim sonrası İran ile ilişkileri ele alınmıştır. Türkiye'nin İran ile nükleer takas anlaşmasında takındığı tavır ve İran'ın uluslararası finans çevrelerinden tecrit edildiği dönemde Halkbank aracılığıyla ticaretin sürdürülmesi gibi son dönemlerde hala gündemde olan konulara değinilmiştir. Kitabın onuncu bölümünde ise, Davutoğlu'nun söylemleri üzerinden bir Avrasyacılık değerlendirmesi yapılmıştır. Avrasyacı Okul anlayışı açıklanarak bu anlayışın ne anlama geldiği ve Davutoğlu'nun söylemlerinin bu anlayış ile ilişkisi değerlendirilmiştir. Konu kapsamında değerlendirilen Davutoğlu'nun açıklamalarından bir tanesi şöyledir:

“ABD eski Başbakanı Bill Clinton bana, Türkiye bölge sorunları ile neden bu kadar çok ilgileniyor diye sordu. Ben de Türkiye'nin etrafına bin kilometre çapında bir daire çizerseniz 20, 3 bin kilometrelik bir daire çizerseniz 70 küsur ülke bu dairenin içinde kalır. ABD'nin etrafına bin kilometre değil 3 bin kilometre çapında bir daire çizerseniz kaç ülke bu dairenin içinde kalır? Tabii ki sorunlarla ilgileneceğiz dedim” (s.211).

Bu makaleyi kaleme alan Özgür Tüfekçi, Davutoğlu'nun Avrasyacı söylemlerinin Yeni Osmanlıcılık eleştirilerinden daha önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yani yazar Davutoğlu'nun Avrasyacı vizyonunun, Davutoğlu Avrasyacı olmasa bile Yeni Osmanlıcılık'tan daha çok Avrasyacılığa yakın olduğunu düşünmektedir.

Kitabın arka kapağında kitabın içeriğine dair bir anlatımın olmaması önemli bir eksiklik olarak dikkat çekmektedir. Kitabın konu bütünlüğünü sağlamak ve konular arasında ilişki kurmayı kolaylaştırmak için bir giriş bölümüne ihtiyacı olduğu görülmektedir. İçindekiler kısmında görülen teknik hatalar ise, yeni baskı olacaksa muhakkak düzeltilmelidir. Kitapta bazı bölümlerin kronolojik bir anlatım ile yer alması ve analiz yönünün zayıf kalması da kitabın genel görünümünden olumsuz anlamda ayrılmıştır. Bazı çalışmalar ise, alana farklı bakış açıları ile katkı sunmaktadır.

Kitapta, Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetleri döneminde başbakan başkanlığı görevinin ardından dışişleri bakanlığı yaparak dış politikada önemli bir etkiye sahip olan Ahmet Davutoğlu'nun söylemlerine ağırlık verildiği görülmektedir. Bu anlamda Ahmet Davutoğlu'nun benimsenen veya eleştirilmeye devam eden dış politika anlayışlarına da yer verilmiştir. Kitabın genel olarak tezini açıklamada ve ispat etmede hedefine ulaştığı

söylenbilir. Ancak her bölümü farklı bir yazar ele almakla birlikte bazı yazarların konuları kronolojik bir rapor, bazı yazarların ise akademik bir makale olarak ele alması nedeniyle kitapta metod yönüyle bir bütünlük sağlanamadığı görülmektedir. Kitap, Türk dış politikasının son dönem değişim ve gelişimlerini yumuşak güç çalışmaları ağırlıklı olarak ele almayı hedeflemiş ancak bunun dışında konulara da yer vermiştir. Bu kapsam dışı görünen konular, kitabın konu bütünlüğü açısından ortak bir iddia üzerinden hareket edebilmesine engel olmuş görünmektedir. Kitapta yer alan kültürel diplomasi, insan hakları, enerji politikası ve Türk basını gibi konular hedefleri doğrultusunda ele alınan konular olarak görülürken normlara, yeni Osmanlıcılık iddialarına, süreklilik ve değişime, devrim sonrası İran ile ilişkilere, Avrasyacılık söylemine, NATO politikalarına, Avrupa'ya ve Afrika'ya dair bölümlerin hedeflere dolaylı olarak değinen konular olduğu söylenebilir. Kitap, Türk dış politikasında daha çok Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi dış politikası üzerinden yaşanan değişim ve yenilikleri ele alması yönüyle yeni dönem Türk dış politikasını değerlendirmeye katkı sunmaktadır. Bu bağlamda yapılacak çalışmalara ilham verebilir. Son olarak, Türk dış politikası ile ilgili geniş ölçekte bir bakış açısı ortaya koyan kitap konunun ilgilileri tarafından okunmaya değer bulunabilir ancak bir başucu kitabı olduğu düşünülmemektedir.